NORDISK POLITIFORSKNING

UNIVERSITETSFORLAGET

VITENSKAPELIG PUBLIKASJON

ÅRGANG 4, NR. 1-2018, S. 50–69
ISSN ONLINE: 1894-8693
DOI: 10.18261/ISSN.1894-8693-2018-01-05

Konstruktion av normupplösning och moralisk panik

Etnografisk analys av underrättelse-, operativt polis- och gränsbevakningsarbete

Construction of norm resolution and moral panics

Ethnographic analysis concerning intelligence and operational police and border guards' work

Goran Basic
associate professor
Linnaeus University
goran.basic@lnu.se, goran.basic.soc@gmail.com

SAMMANFATTNING

Syftet med studien är att analysera hur underrättelsepersonal och operativ personal inom de olika gränsmyndigheterna i den baltiska regionen framställer ”kriminella ryssar” och vilka diskursiva mönster som medverkar i konstruktionen av kategorin ”den normupplösande ryssen”. Studiens analytiska upptäckter presenteras under följande teman: (1) Konstruktion av normupplösning och moralisk panik: exempel kriminell, (2) Konstruktion av normupplösning och moralisk panik: exempel spion och (3) Konstruktion av normupplösning och moralisk panik: exempel militär invasion. Den varierande moral som aktörer inom underrättelse- operativt polis- och gränsbevakningsarbete uppvisar, och den förstärkning av argumentet för behovet att bekämpa den andra (”ryssen”), kan tolkas på flera sätt. En tolkning är att den konstruerade rädslan för den normupplösande ryssen och återgiven moralisk panik är ett uttryck för en social identitet, i och med att den baseras på en kontrast i förhållande till de andra. Genom att bygga upp idéer om ”fiender” skapas och återskapas moralisk panik samt den professionella polis- och gränsbevakningens yrkesidentiteter. Dessutom utkristalliseras i studiens analys bilden av ryssar som utpekade av polis och gränsbevakare i Baltiska regionen.

Nyckelord

anomi, moralisk panik, underrättelsearbete, etnografi, operativt arbete, moral, identitet

This article is downloaded from www.idunn.no. © 2018 Author(s).
This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY-NC 4.0 License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Idunn
Nordiske tidsskrifter på nett

ABSTRACT
The aim of the study is to analyze how intelligence and operative personnel in the Baltic Sea area describe the category "Russian criminals" and which discursive patterns cooperate with the construction of the category "norm-resolving Russian." The analytical findings of a study are presented in the following themes: (1) Construction of norm resolution and moral panics: example criminal, (2) Construction of norm resolution and moral panics: example spy and (3) Construction of norm resolution and moral panics: example military invasion. The presentation of intelligence and operational police and border guard work as having varying morals and strengthening the argument for the need to fight against the other ("Russian") can be interpreted in different ways. One interpretation is that constructed fear for the norm-resolving Russian and reproduced moralic panic is the expression of a social identity, and it is based on a contrast in relation to the "other". By building up ideas about "enemies", moral panic is created and recreated, as well as the professional police and border guard professional identities. In addition, it shows in the analysis of the study the image of Russians pointed out by police and border guards in the Baltic region.

Keywords
anomie, moral panics, intelligence work, ethnography, operational work, moral, identity

INLEDNING

Underrättelse-, operativt polis- och gränsbevakningsarbete i den baltiska regionen (Sverige, Finland, Estland, Lettland och Litauen) genomsyras av en retorisk konstruktion av brottsbekämparna som försvarare av rådande normstabilitet i samhället och de andra (kriminella som bekämpas) som aktörer som attackerar rådande normer i samhället. Emellanåt får ”brottslingar” och ”spioner” från Ryssland samt fenomenet Rysslands militära invasion en huvudroll i uppvisningen av moralisk panik och brottsbekämparnas försvar av norm- och moralstabilitet i samhället. Syftet med denna studie är att analysera hur underrättelsepersonal och operativ personal inom de olika gränsmyndigheterna i Sverige, Finland, Estland, Lettland och Litauen framställer ”kriminella ryssar” samt vilka diskursiva mönster som medverkar i konstruktionen av kategorin ”den normupplösande ryssen”.

Empiriskt material för studien samlades in under perioden när Ryssland annekterade Krim och när kriget i östra Ukraina eskalerade (2014 och 2015). Den geopolitiska situationen i den baltiska regionen har förändrats från en fas av relativ fred efter Sovjetunionens fall, till en nuvarande fas av växande oro över Ryssland. Landet förknippas numera med spionage, cyberattacker och militär aggression. Dessutom finns det en utbred allmän oro i den baltiska regionen för ryssar som i media framställs som våldsamma, kriminella och organiserade i sin brottslighet. Den geopolitiska utvecklingen i den baltiska regionen och medias rapportering har resulterat i ett starkare politiskt fokus och fler resurser till gränsskydd och kontroll (Marten 2017; Averre 2016a; 2016b; Charap & Shapiro 2015; European Commission 2017; 2015; Dias 2013; Shackelford 2010; Gutauskas, Juska, Johnstone & Pozzuto 2004).

Empiriskt material för studien samlades in av tre forskare (Yakhlef, Basic och Åkerström 2017, 2016, 2015 a,b,c[1]) med inspiration av etnografisk forskning (Becker, 1970;

This article is downloaded from www.idunn.no. © 2018 Author(s).
This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY-NC 4.0 License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Becker, 1998; Gubrium & Holstein, 1999; Emerson, Fretz, & Shaw, 2011; Hammersley & Atkinson, 1983; Basic 2012, 2013, 2015). Genom deltagande i projektet Turnstone har forskarna fått tillträde till fältet och möjlighet att följa underrättelse-, operativt polis- och gränsbevakningsarbete i den baltiska regionen. Projekt Turnstone är ett nordeuropeiskt projekt om underrättelse och operativt arbete som syftar till att minska gränsöverskridande brottslighet i Östersjöområdet. Bakgrunden till projektet är EU och Schengenavtalet som innebär ett ökat behov av internationell samverkan mellan olika gränsbevakande myndigheter (Yakhlef, Basic och Åkerström 2017, 2016, 2015 a,b,c). Flera olika typer av empiriskt material analyseras i denna studie: observationer och fotografier tagna under fältarbetet, intervjuer, dokument producerade av underrättelsepersonal och operativ personal (Project Turnstone, 1, 2, 3, 4) samt medierapportering om dessa underrättelseinsatser och operativa insatser (Norrtelje Tidning, 2015; Svenska Dagbladet, 2015; ATL Lantbrukets Affärstidning, 2015; Sydsvenskan, 2015; Swedish Institute, 2015; Polis Stockholm, 2015; Border Guard Latvia, 2014).

Följande etnografiska analys av underrättelse-, operativt polis- och gränsbevakningsarbete bidrar till att utveckla kunskap om den *interaktiva dynamiken* där aktörer i interaktionen bygger upp idéer om ”fiender” och på så sätt skapar och återskapar *moralisk panik* samt den professionella polis- och gränsbevakningens *yrkesidentitete*r (Durkheim 1897/1979; Mead, 1934/2015; Blumer, 1969/1986; Goffman 1959/2002; Cohen 1987; Goode och Ben-Yehuda 1994; Holmberg 2003; Collins 2004; Reiner 2000). Dessutom konstrueras i studiens analys bilden av ryssar som utpekade av polis och gränsbevakare i Baltiska regionen. Studiens analytiska upptäckter presenteras under följande teman: (1) Konstruktion av normupplösning och moralisk panik: exempel kriminell, (2) Konstruktion av normupplösning och moralisk panik: exempel spion och (3) Konstruktion av normupplösning och moralisk panik: exempel militär invasion.

NORMUPPLÖSNING OCH MORALISK PANIK

Studiens allmänna analytiska utgångspunkt är ett interaktionistiskt inspirerat perspektiv på hur människor interagerar genom symboler så som språk, gest och text (Mead, 1934/2015; Blumer, 1969/1986). Studiens allmänna utgångspunkt är influerad av ett diskursperspektiv på hur aktörer konstruerar och rekonstruerar den sociala verkligheten (Potter, 1996/2007). Utöver de allmänna utgångspunkterna uppfattas begreppen *norm, moral, normupplösning (anomi)* och *moralisk panik* som särskilt relevanta komponenter i de specifika interaktioner som analyserats i denna studie.

Upplösning av rådande normer i ett samhälle i samband med krig, ockupation, anarki och maktövertagande av kriminella krafter raderar gamla normer men upprättar också nya normer, som i sin tur snabbt kan modifieras eller raderas (Basic 2016). Det samhällstillståndet benämns av Émile Durkheim (1897/1979, 1893/2013) som anomi och kan förstås som en samhällskärna, ett slags ”pulserande moralisk destruktivitet”[2] som ingen riktigt

1. Se även kommande analyser: Yakhlef (kommande) samt Åkerström och Yakhlef (kommande).
2. Personlig kommunikation med David Wästerfors som är sociolog verksam vid Sociologiska institutionen, Lunds universitet, Sverige.

This article is downloaded from www.idunn.no. © 2018 Author(s).
This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY-NC 4.0 License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

kan kontrollera men som paradoxalt nog frambringar social ordning i samhället. Anomi uppstår inte från intet, från ett tomrum. Den är ett resultat av den interaktiva dynamik som aktualiseras när individer möts och som verkar som ett drivmedel för att individer ska mötas.

Durkheim uppmärksammar att mellanmänsklig interaktion som skapar förändringar i samhället många gånger uppvisar olika patologiska drag vilka kan leda till frustration och konflikter. När gamla nätverk löses upp blir det omöjligt att bevara gamla normer och moral. Individen begränsas inte längre av moralregler och auktoriteter. I stället utvecklas ett mönster med överskridande av gränser som beror på ett sammanbrott av den tidigare sociala kontrollen. Resultatet av sådana interaktioner är ett samhällstillstånd där det råder oklarhet kring värden, mål, moral och normer (Durkheim 1897/1979, 1893/2013; Form, 1975; Krohn, 1978; Tomasi, 1993; Messner & Rosenfeld, 1997; Zhao & Cao, 2010).

I sin analys vidareutvecklar Collins (2004) Durkheims (1897/1979) syn på det sociala livet med hjälp av Goffmans teori om situationens betydelse. Goffman (1959/2002) menade att individer definierar olika situationer för att veta hur de ska agera när de möter andra människor. Varje definition av situationen har en normativ och moralisk karaktär – den talar om för oss vad vi bör och inte bör göra. Definitionen av situationen är även beroende av aktörernas agerande i situationen – och här menas både deltagarnas och publikens agerande (Goffman 1959/2002).

Detta normativa och moraliska accepterande respektive avståndstagande kan ske under ett kortvarigt interaktionstillfälle eller under en långvarig interaktionskedja (Goffman 1967/1982). Collins (2004) poängterar att när individer förflyttas mellan olika situationer kan de inte bortse från upplevelserna från tidigare situationer; tidigare situationer sammanfogas med nya och har betydelse för kommande situationer samt skapande och återskapande av nya normer och moral.

Den interaktiva dynamiken mellan aktörer i underrättelse-, operativ polis- och gränsbevakningskontext är betydelsefull – även vid skapande och återskapande av moralisk panik (Cohen 1987; Goode och Ben-Yehuda 1994) i relation till ”den normupplösande rysen”. Dessa interaktiva fenomen utspelas i vardagsinteraktionen mellan aktörer och påverkar sannolikt dagliga genomföranden av underrättelse-, operativa- och gränsbevakande arbetsuppgifter.

Cohen (1987) samt Goode och Ben-Yehuda (1994) menar att moralisk panik i en samhällskontext har upprinnelse i ett overklig och/eller överdrivet *bekymmer*, *oro, rädsla* i relation till agerande av en grupp av individer. Resultat av den moraliska paniken i samhället blir att allmänheten definierar agerandet och fenomenet bakom de agerande som farliga för samhället. Bekymmer och oro i samband med moralisk panik manifesteras vanligtvis i media, sociala rörelser, politisk debatt, informella normer, lagstiftning och polispraxis. Dessutom riktas fientlighet mot den grupp av individer vars agerande skapar och återskapar oro, rädsla och panik. Det som Cohen, Goode och Ben-Yehuda uppmärksammar som en viktig dimension är att en specifik och identifierad grupp måste kunna utpekas som ansvarig för hotet samt att det måste råda en allmän konsensus över att det påstådda problemet verkligen är ett problem.

Moralisk panik förutsätter en uppdelning i ett ”vi” och ”de” och kategorisering av individer beroende på deras position i interaktionen. Dikotomiseringen innefattar en stereo-

This article is downloaded from www.idunn.no. © 2018 Author(s).
This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY-NC 4.0 License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

typifiering där kategorin ”vi” representerar de goda, ordentliga och pålitliga individerna. Kategorin ”de” representerar de onda, avvikande och opålitliga individerna vars agerande är hotfullt och skapar panik (Cohen 1987; Goode och Ben-Yehuda 1994).

Analysen av moralisk panik förutsätter analysen av mellanmänskliga interaktioner (observerade situationer) och diskursiva konstruktioner (bilder som skapas och återskapas i mellanmänskliga samtal, dokument, media och mediala kampanjer) samt samhälleliga reaktioner som aktualiseras i samband med att ett agerande blir stämplat som avvikarande och problematiskt. Analysen fokuserar på sociala funktionärer, tjänstemän, poliser, gränsbevakare och andra professionella aktörer och deras roll i definitionen och hanteringen av olika samhällsproblem (Becker 1963; Cohen 1987; Goode och Ben-Yehuda 1994).

Goode och Ben-Yehuda (1994) uppmärksammar att vissa samhällsgrupper såsom media, polis och religiösa grupper med utgångspunkt i specifika intressen medvetet sätter i gång kampanjer för att frambringa och upprätthålla oro, rädsla och panik bland allmänheten genom att definiera ett fenomen som farlig för samhället. Det vanliga för dessa kampanjen är att de planeras med mål att avleda uppmärksamheten från de viktiga problemen i samhället vilka inte prioriteras av just den sammanslutningen. Aktiva aktörer i kontexten som underblåser en moralisk panik benämner Becker (1963) som *moraliska entreprenörer*.

Analysen av moralisk panik i denna studie innebär en analys på två nivåer, en diskursiv nivå (med fokus på mellanmänskliga samtal, dokument, media och mediala kampanjer) och en interaktionsnivå (med fokus på mellanmänskliga interaktioner i observerade situationer). Emellanåt är dessa två nivåer sammanfogade i kommande analys (se vidare i avsnittet *Etnografi i underrättelse-, operativt polis- och gränsbevakningsarbete*).

I denna studie analyseras aktörer i underrättelse-, operativ polis- och gränsbevakningskontext som moraliska entreprenörer som gör sin egen ställning starkare med hjälp av de särskilda symboliska uttryck som är gemensamma för just den gruppens medlemmar. Det verkar som att aktörerna i studien frambringar en sorts egen abstrakt värld där de känner sig trygga genom att skapa identitetssymboler viktiga för gruppens överlevnad. Genom att bygga upp idéer om ”fiender” skapar och återskapar studiens aktörer dels moralisk panik, dels professionella polis- och gränsbevakningsyrkesidentiteter. Detta skapandet och återskapandet förutsätter existensen av en synlig eller en osynlig *folk devil* (Goode och Ben-Yehuda 1994; Collins 2004) – en social/etnisk grupp och/eller ett fenomen som ses i kontexten som en personifikation av ondskan. I framställningen av en folk devil tonas alla positiva konnotationer ned och istället lyfts de negativa fram som förstärks i interaktionen. I denna studie framställs kategorin ”den normupplösande ryssen” i rollen som en folk devil.

ETNOGRAFI I UNDERRÄTTELSE-, OPERATIVT POLIS- OCH GRÄNSBEVAKNINGSARBETE

Denna studie baseras på empiriskt material av kvalitativt slag, särskilt inspelade samtalsintervjuer, fältobservationer, fotografier och dokument. Empiriskt material för studien samlades in av tre forskare (Yakhlef, Basic och Åkerström 2017, 2016, 2015 a,b,c). Den metodologiska och analytiska inspirationen till denna studie finns i den etnografiska forskningen (Hammersley & Atkinson, 1983). Den etnografiska metoden kännetecknas av att producera djupgående kunskap genom forskarens deltagande i det dagliga livet med de

This article is downloaded from www.idunn.no. © 2018 Author(s).
This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY-NC 4.0 License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

personer som studeras. Erfarenheter, synpunkter och sociala fenomen tas inte alltid upp under intervjuer, utan kan upptäckas när forskaren observerar vardagsaktiviteter och vardagsinteraktioner hos informanter. Genom att kombinera intervjuer med fältarbete kan forskaren få fram en djupgående skildring av individuella berättelser och fenomen (Becker, 1970; Becker, 1998; Gubrium & Holstein, 1999; Emerson et al. 2011; Hammersley & Atkinson, 1983: 156; Holstein & Gubrium, 1995; Silverman, 2006; Basic, 2012, 2013, 2015).

Under fältarbetet i detta projekt, då även intervjuer genomfördes, hade forskarna detta i åtanke när de under intervjuerna strävade efter att ge de intervjuade utrymme i samtalen att ta upp närliggande teman som de själva ansåg vara betydelsefulla (Yakhlef, Basic och Åkerström 2017, 2016, 2015 a,b,c). Målet var att intervjuaren skulle anta rollen som intresserad åhörare som ville lära sig mer om underrättelse-, operativt polis- och gränsbevakningsarbete i den baltiska regionen. Genom att genomföra intervjuer på detta sätt skapade forskarna medvetet den *variation* i det empiriska materialet som krävdes för att kunna urskilja, och i nästa steg analysera, hur underrättelsepersonal och operativ personal inom de olika gränsmyndigheterna i Sverige, Finland, Estland, Lettland och Litauen framställer ”kriminella ryssar” samt vilka diskursiva mönster som medverkar i konstruktionen av kategorin ”den normupplösande ryssen”.

Studiens fältarbete genomfördes i fem olika länder och vid sju olika polis- och gränsmyndigheter under 718 timmar. Dessa länder och myndigheter är: Sverige (Polismyndigheten; Kustbevakningen); Finland (Polismyndigheten; Gränsbevakningsväsendet); Estland (Polisen och Gränsbevakningsväsendet); Lettland (Statliga Gränsbevakningen) och Litauen (Statliga Gränsbevakningen). Som en del av projektet Turnstone, som finansierades av Europeiska kommissionen, fick tre deltagande forskare tillträde till underrättelse och operativa aktiviteter i alla ovannämnda myndigheter (Yakhlef, Basic och Åkerström 2017, 2016, 2015 a,b,c).

Fältanteckningarna i studien skrevs i samband med och efter underrättelse-, operativt polis- och gränsarbete med inspiration av Emerson et al. (2011). I situationen som observerades eller omedelbart efter situationen skrevs oftast korta minnesanteckningar ned på papper för att senare utvidgas till en renskriven fältanteckning (löpande text som beskriver situationen). I studiens observationsmaterial ingår även fotografier som forskarna tagit under fältarbetet.

Under fältarbetet genomfördes flertalet ”fältintervjuer” då forskarna ställde frågor till informanter om situationer och fenomen i kontexten. Dessa fältintervjuer överfördes till text som renskrivna fältanteckningar. Dessutom genomfördes 73 förbokade intervjuer med 66 personer (13 kvinnor och 53 män). De flesta av dessa officiella intervjuer bandades på en diktafon för att i nästa steg transkriberas inför analysen. Intervjuerna genomfördes på engelska och svenska (de empiriska sekvenser som analyserats i denna studie, som inledningsvis skrevs på engelska, översattes till svenska under analysarbetet i denna artikel).

De intervjuade personerna i denna studie har olika befattningar och arbetsuppgifter på olika nivåer, de utför underrättelse- och/eller operativt polis- och gränsbevakningsarbete. De flesta intervjuerna genomfördes individuellt men några få genomfördes i grupp. Forskarna i studien som genomfört intervjuer skapade även en intervjuguide där de olika ämnen som intervjuaren ville samtala kring fanns nedtecknade. Innehållet i intervjuguiden kontrollerades och modifierades inför varje intervju. Under själva intervjun användes

This article is downloaded from www.idunn.no. © 2018 Author(s).
This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY-NC 4.0 License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

inte guiden så mycket utan vanligtvis repeterades guidens innehåll strax före intervjun och intervjuaren strävade efter att beröra samtliga teman under konversationen.

Deltagare i studien fick information om studien, konfidentialiteten och att deras medverkan var frivillig. Namn på platser och personer som nämnts under insamlingen av studiens empiriska material, liksom annan information som skulle kunna användas till att identifiera de medverkande i denna studie, har ändrats (Vetenskapsrådet 2017). Hänsyn till etiska riktlinjer har även påverkat kommande analys. Jag har medvetet valt att skriva ”baltiska regionen” istället för att namnge länder där just den analyserade sekvensen av det empiriska materialet samlats in. Dessutom har jag med utgångspunkt i etiska riktlinjer medvetet valt termen ”underrättelse-, operativt polis- och gränsbevakningsarbete” (eller -kontext), istället för att specificera myndigheter och land där just den analyserade sekvensen samlats in.

Förutom etnografiska observationer, fotografier och intervjuer analyserades i denna studie även de dokument som producerats i samband med underrättelse- och operativa insatser (Project Turnstone, 1, 2, 3, 4) samt medias rapportering om dessa insatser (Norrtelje Tidning, 2015; Svenska Dagbladet, 2015; ATL Lantbrukets Affärstidning, 2015; Sydsvenskan, 2015; Swedish Institute, 2015; Polis Stockholm, 2015; Border Guard Latvia, 2014). Syftet med analysen av dessa dokument var att undersöka om, och i så fall hur, kategorin ”den normupplösande ryssen” konstrueras i dessa dokument (Atkinson & Coffey, 1997/2004; Emmison, 1997/2004; Heath, 1997/2004).

De empiriska sekvenser som analyseras i denna studie var i det empiriska materialet kategoriserade som ”kriminella ryssar”, ”ryskt spionage” och ”rysk militär invasion”. Mitt urval av empiriska exempel för analysen vägleddes av studiens syfte, det vill säga att analysera hur underrättelsepersonal och operativ personal framställer ”kriminella ryssar” samt vilka diskursiva mönster som medverkar i konstruktionen av kategorin ”den normupplösande ryssen”. Dessutom vägledde *sekvensens analytiska kvalitet* mig i valet av empiriska exempel, med andra ord hur väl exemplet klargjorde den analytiska poäng jag ville lyfta fram.

KONSTRUKTION AV NORMUPPLÖSNING OCH MORALISK PANIK: EXEMPEL KRIMINELL

Det empiriska materialet i denna studie visar en intensiv interaktiv produktion av symboler i kontexten som brukas av aktörer genom att de visas upp och används i kampen (Mead, 1934/2015; Blumer, 1969/1986; Potter, 1996/2007). Ledare i polis- och gränsbevakningsorganisationer agiterar, underrättelsepersonal och operativ personal drar fram, de misstänkta hittas under underrättelsearbetet och spanas på, kontrolleras eller lyckas fly under operativa insatser. Gränser kontrolleras, kriminella nätverk skakas och några kriminella åker även fast.

Intervjuer i studien ger en bild av kompetenta professionella aktörer som bedriver en framgångsrik kamp mot kriminella som är organiserade och mobila. Medierapporterna om denna kamp är dramaturgiska (Norrtelje Tidning, 2015; Svenska Dagbladet, 2015; ATL Lantbrukets Affärstidning, 2015; Sydsvenskan, 2015; Swedish Institute, 2015; Polis Stockholm, 2015; Border Guard Latvia, 2014). Bilden som presenteras i media tycks vara filmin-

This article is downloaded from www.idunn.no. © 2018 Author(s).
This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY-NC 4.0 License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).
Idunn Nordiske tidsskrifter på nett

spirerad – kriminella ligor framställs som välorganiserade och genomför spektakulära stölder av juveler och lyxbilar (Polis Stockholm, 2015; Sydsvenskan, 2015).

Observationer och fotografier tagna i samband med underrättelse och operativa insatser samt dokument producerade efter insatserna av deltagande poliser och gränsbevakare (Project Turnstone, 1, 2, 3, 4) visar en annan bild. Förövarna har inte sällan slitna kläder, kör rostiga bilar och var tidigare misstänkta eller dömda för mindre filmattraktiva brott såsom alkohol- och cigarettsmuggling, rån, narkotikarelaterad brottslighet, butiksstöld, stöld av gammal metall (som kan återvinnas), stöld av nya och begagnade verktyg (motorsåg, borrmaskin, skiftnyckel och liknande), stöld av hästsadlar, stöld av bilreservdelar eller stöld av båtmotorer. Förövarna är sällan från Ryssland utan de kommer i stället vanligtvis från Estland, Lettland och Litauen och begår brott i Sverige och Finland.

Ett exempel på bristande dramaturgisk attraktivitet i de brott som avhandlades under underrättelse- och efterföljande operativa insatser finns i studiens fältanteckningar (och i foton tagna av forskare under dessa aktiviteter):

> Efter att underrättelseinformation utpekat flera individer som färdas i olika kombibilar som möjliga tjuvar som transporterar stöldgods stoppas dessa kombi för kontroll (några av dem är resande till Ryssland eller Vitryssland). De utvalda för kontroll diskuterades under underrättelseaktiviteter tidigare som de mest kriminellt belastade som upptäckts under dagens arbete. Dessa individer var tidigare misstänkta eller dömda för exempelvis kopparstöld och snatteri. Vid kontrollen stoppas dessa kombibilar och bilförarna och medpassagerarna väntar vid bilarna under tiden då flera poliser och gränsbevakare tittar i bilarnas lastutrymmen och går igenom gods som finns i utrymmet. En tjänsteman som deltar i bilvisitationen uttrycker frustration över att ingenting stulet hittas i bilarna. Han sa vid flera tillfällen och vid olika bilar (ibland från lastutrymmet i bilen när han tittade på godset som ofta består av stora proppfulla soppåsar): ”garbage”, ”only garbage”. Tjänstemannen menar att det som dessa individer transporterar i sina bilar är ovärdigt: ”garbage”. Forskaren står tillsammans med de individer vars bilar kontrolleras och tittar förvånat på tjänstemannen som nedvärderar godset som transporteras och på så sätt även nedvärderar de individer som genomför transporten. Både de kontrollerade individerna och övriga tjänstemän som genomför kontrollen hör tjänstemannen när han vid flere tilfällen säger «garbage», «only garbge». (Den tjänstemannen är den enda tjänsteman som deltog i kontrollen av bilarna och som uttryckte sig nedvärderande om godset som transporteras. Övriga tjänstemän som deltog i bilvisiteringen kommenterade inte godset som transporterades.) Efter kontrollen som sammanlagt pågick cirka tre timmar och resulterade i noll beslag av stulet gods fick de kontrollerade individerna köra vidare. (Fältanteckningar)

Tidigare forskning om underrättelse och operativt polisarbete visar att arbetet i den kontexten är präglat och på så sätt även påverkat av vi-och-de-tänkande (Reiner 2000; Holmberg, 2003; Granér, 2007; Ratcliffe, 2009; Görtz, 2015). Kriminella individer och individer som avviker på andra sätt (i klädstil eller etnisk tillhörighet) blir föremål för polisernas fokus och insatser. Kriminella och avvikare kategoriseras på så sätt som motgrupp eller ”de” i relation till poliser som vanligtvis framställs som ”vi”, berättigade att genomföra sina insatser.

Poliser och gränsbevakare i denna studie konstrueras som viktiga gestalter i denna kamp att förhindra normupplösning och bevara nuvarande samhällstillstånd som framställs som stabilt och bättre – åtminstone om vi utgår från studiens intervjuer med underrättelsepoliser, operativt aktiva poliser och gränsbevakare. Dessa berättelser är exempel på en retorisk konstruktion av brottsbekämparna som försvarare av rådande normtillstånd i samhället och de andra (kriminella som bekämpas) som aktörer som attackerar rådande

This article is downloaded from www.idunn.no. © 2018 Author(s).
This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY-NC 4.0 License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).
Idunn Nordiske tidsskrifter på nett

normer i samhället. Emellanåt får ”brottslingar från Ryssland” en huvudroll i uppvisningen av fluktuerande moral hos de brottsbekämpande, i uppvisningen att hotet och anomin kommer från Ryssland och i uppvisningen av dämpningen av hotet som grundar sig i återgivningen av en effektiv brottsbekämpning.

I medierapporteringen om underrättelse och operativa insatser som analyseras i denna studie samt i dokumenten producerade efter dessa insatser (Project Turnstone, 1, 2, 3, 4) lyser ”brottslingar från Ryssland” med sin frånvaro. I media rapporteras om ligor från Estland, Lettland och Litauen som begår brott i Sverige och Finland. Ryssland nämns sällan (Norrtelje Tidning, 2015; Svenska Dagbladet, 2015; ATL Lantbrukets Affärstidning, 2015; Sydsvenskan, 2015; Swedish Institute, 2015; Polis Stockholm, 2015; Border Guard Latvia, 2014). I myndighetsdokument rapporteras bland annat om nationalitet på över 700 individer som tidigare blivit misstänkta eller dömda för brott i något av de europeiska länderna. Några få, enstaka av dessa individer är medborgare i Ryssland, de flesta är medborgare i Estland, Lettland och Litauen (Project Turnstone, 1, 2, 3, 4).

Studiens empiriska material visar att den moraliska paniken i relation till ”den normupplösande ryssen” skapas och återskapas i den begränsade kontext där poliser och gränsbevakare agerar. Denna kontext och dessa interaktioner verkar vara påverkade av geopolitisk utveckling och en allmän växande oro för ryssar i den baltiska regionen (Marten 2017; Averre 2016a; 2016b; Charap & Shapiro 2015; European Commission 2017; 2015; Dias 2013; Shackelford 2010; Gutauskas et al. 2004). Bilden som presenteras i studiens intervjuer är ett exempel. Aktörer i denna studie framställer ryssar som ledande kriminella i den baltiska regionen. Ryska kriminella återges som organisatörer och ledande figurer i olika typer av brottslighet. Brottsligheten som drabbar Sverige och Finland återges som att den kommer från Ryssland via Polen, Litauen, Lettland och Estland. Mino, en intervjuperson, berättar följande när vi talar om brottsligheten i den baltiska regionen:

> Mino: Så vi märker att det kommer brottslighet både ifrån Polen, Litauen, Lettland, Estland, Ryssland, till Sverige. /…/ För att mycket av, om man tittar på mesta brottsligheten så kommer den ju faktiskt från Ryssland in i dom andra länderna.
>
> Forskaren: Ok.
>
> Mino: Det är ju alltid ett transitland, Ryssland, oftast om man tittar därifrån.
>
> Forskaren: Du menar att...?
>
> Mino: Människohandeln går via dom, från Ryssland in till dom andra länderna. /…/ I, om vi bara tittar rent (otydligt 11:03) så pratar vi om stöld, människohandel, utan tvekan det är transitländer allihop. Narkotikasmuggling och alkohol och vad heter det cigaretter, det är också självfallet bilar. /…/ Bilstölder. Utrustning till bilar. /…/ Det är stora områden, sen är det ju också nya områden som man upptäcker, det kommer ju alltid nya punkskattebrott på något sätt som man…
>
> Forskaren: (Hostar)
>
> Mino: Ett av länderna som är stort inom det här det är ju Ryssland tyvärr, som är, vart brotten kommer ifrån oftast.

This article is downloaded from www.idunn.no. © 2018 Author(s).
This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY-NC 4.0 License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Mino framställer norm- och moralstabiliteten i flera länder som hotad av kriminalitet från Ryssland. Detta kan uppfattas som ett uttryck för den generaliserade andra (Mead, 1934/2015) – det vill säga för Minos bild av norm- och moralstabiliteten i allmänhet eller bilden av den vanliga, konventionella människan i ett stabilt samhälle. Dessa verbala konstruktioner – både norm- och moralstabilitet och norm- och moralbevarande individ – hotas av alternativa tolkningar när kriminalitet från Ryssland kommer över eller sprider sig. På så sätt hotar kriminaliteten från Ryssland det normativt stabila samhällets existens.

Minos berättelse konstruerar en symbolisk verklighet där laglydiga och konventionella aktörer strävar efter att bibehålla stabilitet i den normativa och moraliska ordningen, i detta fall med hänvisning till kriminalitet som kommer från Ryssland. Denna verklighet är dels ett uttryck för rädsla och solidaritet mot norm- och moralupplösning i form av kriminalitet från Ryssland, dels ett uttryck för samhällsutveckling som aktualiserar behov av en motgrupp för att stärka känslor av solidaritet i de norm- och moralstabila samhällena.

Genom sin berättelse dramatiserar Mino symboler för sin egen grupp (laglydiga och konventionella människor) och på så sätt skapar han även en sorts egen värld, där han kan känna sig tryggare – en värld utan norm- och moralupplösning – med stabila normer och moral. Dessutom används dessa symboler till att hjälpa aktören att hantera omgivningens påtryckningar mot gruppen – när norm- och moralbrytande och -upplösande handlingar kommer i olika former (se i citatet ovan de olika typer av brottslighet som kommer från Ryssland).

Minos berättelse om brottslighet som sprids från Ryssland skapar en särskild social identitet hos berättaren (Mead, 1934/2015; Blumer, 1969/1986; Potter, 1996/2007). Den identiteten ska vi inte se som bestående för det finns ett nära samband mellan identiteter och sociala omständigheter i det omgivande samhället. Identiteter förändras eftersom normer och moral i samhällen förändras. För att skapa en ny identitet under tider av förändring, när normer och moral bryts och återskapas, krävs en ny identitetsgrundade symbolik som pekar på en gammal normativ och moraliskt stabil verklighet och livsstil. Allmänt sett blir en social identitet mest väsentlig när den tolkas som hotad och när rådande samhällsnormer och moral hotas av upplösning.

Identitetsgrundad symbolik som Mino konstruerar i sin berättelse grundas på det aktuella och stabila samhällstillståndet. Dessa symboler bevarar på ett abstrakt plan kulturell gemenskap som finns i samhället, de flesta individer begår inte brott, dessa individer lever i samma samhälle och förstår varandra, de är kapabla att interagera för att de har kommit överens om symbolernas betydelse. Denna identitetsgrundade symbolik behöver i sin dynamik även en motgrupp. Motgruppen som nämnts ovan finns i Ryssland och hotar ”vi”-gruppens existens och ordnat normativa och moraliska tillvaro. Identitetsgrundad symbolik som produceras och reproduceras i berättelser konstruerar ett fortlöpande sammanhang (eller en kedja av ritualer) som skapar, återskapar och bevarar normer och moral. Dessa interaktioner kan ses som relativa dämpningar av rädsla för norm- och moralbrytning och -upplösning och på detta sätt fungera psykologiskt lugnande för enskilda människor i kontexten där normer och moral hotas med upplösning. En stabil ”kärna” av tillhörighet garanterar individen en kontinuitet med nuvarande stabilitet. Sådana interaktioner är en betydelsefull källa till självrespekt och personlig äkthet. Om berättaren framhäver nutiden som präglats av norm- och moralstabilitet förutsätter berättaren även att

This article is downloaded from www.idunn.no. © 2018 Author(s).
This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY-NC 4.0 License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).
Idunn Nordiske tidsskrifter på nett

han/hon är trogen mot sina föregångares liv och mot det förflutna – en stabilitet som framställs som en kontrast till hotet om upplösning.

KONSTRUKTION AV NORMUPPLÖSNING OCH MORALISK PANIK: EXEMPEL SPION

Upplösning av rådande normer och moral i ett samhälle, även om den har en abstrakt grund, uppstår inte från intet, från ett tomrum. Den är ett resultat av den interaktiva dynamik som aktualiseras när individer möts och som verkar som ett drivmedel för att individer ska mötas. Underrättelse-, operativt polis- och gränsbevakningsarbete bevarar rådande normer och moral men upprättar även nya normer och ny moral, som i sin tur snabbt kan förändras. Anomi kan förstås som kärnan för polis- och gränsbevakningsarbete, som ingen riktigt kan kontrollera men som också lockar, förför och – paradoxalt nog – frambringar social ordning.

Som nämnts ovan, med utgångspunkt i tidigare forskning, präglas och påverkas underrättelse och operativt polisarbete av vi-och-de-tänkande (Reiner, 2000; Holmberg, 2003; Granér, 2007; Ratcliffe, 2009; Görtz, 2015). Denna polarisering i synen på den andra kan växa i sin form och uppnå olika dramaturgiska former. Ju starkare och större den andra framställs, desto starkare och större konstrueras argumentet som rättfärdigar behovet av försvaret mot den andra (Reiner, 2000; Holmberg, 2003; Granér, 2007; Ratcliffe, 2009; Kennedy et al. 2011; Görtz 2015; Sanders et al. 2015).

Ett belysande exempel från det empiriska materialet finns i intervjun med Dal. När vi diskuterade praktisk underrättelse och operativt arbete i hans organisation berättar han att hans organisation utsatts för spionage från en rysk myndighet. Spionageförsöken var så allvarliga att Dals lands militära underrättelsetjänst larmades (vi kallar den underrättelsetjänsten i citaten nedan förkortat för CIMI). Dal berättar hur CIMI kontaktades:

> Dal: Jag lyfter inte bara luren och ringer till CIMI och frågar, utan jag vänder mig till någon speciell som jag känner och har förtroende för som sitter i mitt vardagliga nätverk. /…/
>
> Forskaren: Det låter mycket intressant, det låter som en film (skratt).
>
> Dal: Ja det är nästan litegrann så faktiskt.
>
> Forskaren: Jajaja, de är verkligen, ja…
>
> Dal: Och det har hänt, för mig har det hänt några gånger att jag har varit tvungen att göra så, och det har till och med handlat om utländska tjänstemän på väldigt hög nivå som har börjat ställa frågor. Och det har till och med resulterat i att man från CIMI har kontaktat andra kollegor och informerat om att dom här kontaktytorna är nog inte så bra att, att upprätthålla, utan ställt sig väldigt avvaktande med svaren på dom frågorna, och diskutera gärna med oss om den frågan om att det skulle ha någonting. /…/ Det finns dom som är väldigt intresserade av vår verksamhet och man kan kalla det nästan för spioneri.
>
> Forskaren: Mycket intressant. Från vilka länder kommer dom som ställt frågan, om du vill berätta?

This article is downloaded from www.idunn.no. © 2018 Author(s).
This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY-NC 4.0 License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

> Dal: Ja, eh, det handlar om Ryssland preliminärt. /…/ man har ett syfte att samla in information, som kanske mer hamnar åt spionerі än att man behöver informationen för att bedriva gränsöverskridande, arbeta mot brottslighet, mot den gränsöverskridande brottsligheten.
>
> Forskaren: Jaja, precis, nu är jag lite mer med …
>
> Dal: Kartläggningsbitar och …
>
> Forskaren: Jaja, för att Ryssland som land, man kan tänka sig, dom har sin underrättelsetjänst, tidigare hette det KGB…
>
> Dal: Nu heter det GLB /…/ Dom har ju sina dubbla roller också, många utav dom här som vi samarbetar med, det man konstaterar att dom har flera roller än att bara vara gränsbevakare eller vara chef för en gränsbevakningsavdelning, utan dom har andra inhämtningsuppdrag också. /…/ Och en del gör det kanske på ett bra sätt och andra gör det på ett sätt som gör att vi börjar ställa motfrågor, är det verkligen relevant att du kommer med den här typen av frågor.

Fenomenet Rysslands spionerі som konstrueras i Dals berättelser nämns inte någon gång i medierapporteringen om de studerade underrättelseinsatserna och operativa insatserna (Norrtelje Tidning, 2015; Svenska Dagbladet, 2015; ATL Lantbrukets Affärstidning, 2015; Sydsvenskan, 2015; Swedish Institute, 2015; Polis Stockholm, 2015; Border Guard Latvia, 2014) eller i dokumenten som producerades av myndigheter (Project Turnstone, 1, 2, 3, 4). Den dramaturgiska figuren av den ryska spionen som fiskar efter information om organisationernas arbetssätt lyser med sin frånvaro även i de flesta övriga intervjuer och fältanteckningar som är en empirisk grund för denna studie. Dramaturgisk och filminspirerad spänning i det empiriska materialet finns dock exempelvis i en fältanteckning om underrättelseinformation och den efterföljande operativa insatsen i form av en kontroll av en man som rapporterades figurera i flera olika typer av brottslighet, bland annat i terroristbrottslighet. Mannen kom körande till en kontrollpunkt i en lyxig och väldigt dyr bil, stoppades av polisen och efter ett kort samtal (”kontroll”) körde han vidare. Han var cirka två meter lång, hade breda axlar och såg vältränad ut. Poliserna som talat med honom såg väldigt korta och smala ut i jämförelse med mannen. Observera att mannen inte är medborgare i Ryssland. (Fältanteckningar)

Dal i citatet ovan kan ses både som en individuell och social gestalt som representerar både ordning och moralisk panik i ett normstabilt samhälle. Hans berättelser, agerande och situationsuppfattning är beroende både av interaktion människor emellan före, under och efter hans arbetsdag och av gemensamma kollektiva sätt att tänka och handla. Kontexten där Dal befinner sig och tillståndet av moralisk panik är svår för honom att förändra, eftersom förhållanden regleras, modifieras och omregleras även utanför honom.

Dals interaktion med andra människor samt det gemensamma kollektiva sättet att tänka och handla skapar solidaritet som framträder i hans berättelse. Dal konstruerar både likheter mellan aktörer som bevarar den rådande normativa ordningen i hans samhälle och sammanhållning bland medlemmarna i hans grupp (”jag vänder mig till någon speciell som jag känner och har förtroende för som sitter i mitt vardagliga nätverk”). I Dals berättelse betraktas aktörerna inte som enskilda aktörer utan som en del av en sammanhållen grupp.

This article is downloaded from www.idunn.no. © 2018 Author(s).
This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY-NC 4.0 License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

I den beskrivna kontexten uppmärksammas även en konkurrerande grupp: Rysslands ”GLB”. Den solidaritet som konstrueras i Dals relation till kontakter som arbetar på CIMI finns inte om vi granskar Dals relation till GLB. Dal återger avbrott i det band där aktörerna i hans organisation och GLB aktivt samarbetade och därigenom förbands till varandra genom olika kontrakt (”dom här kontaktytorna är nog inte så bra att, att upprätthålla”). Det bandet fanns tidigare (eller kunde finnas i framtiden) mellan aktörer i Dals organisation och GLB men är nu förbjudet av CIMI som är en militär underrättelsetjänst och anses ha en högre *underrättelseposition* än underrättelsetjänsten i Dals organisation (Prunckun, 2012; Grabo & Goldman, 2015; Graaff et al. 2016).

Den normativt och moraliskt rätta ordning som grundar sig på samtal mellan människor är ett viktigt element för skapande av förutsättningarna för fredlig samlevnad. Den gör att fler människor kan leva och interagera i samma kontext utan att våldföra sig på varandra. Det som sker mellan aktörer i Dals omgivning gör att den sociala sammanhållningen stärks genom att själva dynamiken utvecklar beroendeförhållanden mellan aktörer. Ett ökande beroende skapar även behov av klar definiering av den andra. En viktig dimension i denna process är förmåga att dramaturgiskt bygga upp de andras form. Detta är emellertid ingen oproblematisk process och den ger upphov till konflikter och förkastande av rådande normer som kan, som denna studie visar, leda till försvårat samarbete med en viss organisation eller nation. Ju starkare, större och farligare den andra konstrueras, desto starkare formas även argumentet som rättfärdigar behov av försvar mot den andra.

KONSTRUKTION AV NORMUPPLÖSNING OCH MORALISK PANIK: EXEMPEL MILITÄR INVASION

Studiens aktörer uppvisar moral, normer och argumentet för behovet att bekämpa den andra (”ryssen”). Detta kan analyseras som aktörernas aktualisering av specifika sociala förhållanden mellan aktörer som betraktar sig själva som distanserade från aktörerna från andra grupperingar – men med vilka de har ett minimum av regelmässig interaktion. Rädslan för den normupplösande ryssen kan därför definieras som ett uttryck för en social identitet, i och med att den grundas på en kontrast i förhållande till de andra. I det interaktiva skapandet av kontrastförhållanden görs olika dramaturgiska scenarier synliga i situationen, till exempel Rysslands militära invasion. Fältanteckningarna från underrättelsearbetet belyser dramaturgin i situationens konstruktion.

> Lati från Lukland sitter vid sin laptop och talar om en ”big fish” (en man som tidigare varit misstänkt eller dömd för flera och/eller mer grova brott). I detta ögonblick passerar en militär helikopter på låg höjd med tre uniformerade män hängande i ett rep. De tre har camouflageuniform (grön, svart och brun färg) på sig samt militär utrusning i svart färg. På ryggen har de fixerat sina personliga automatvapen. Alla på underrättelsekontoret ser helikoptern genom fönstret och kommenterar högljutt och skrattar. Kal från Tuland säger högljutt: ”Vad är det”. Val från Xland säger: ”Putin kommer (skratt)”. Luck från Xland säger: ”Ryssar kommer” (flera skrattar). Lati från Lukland säger: ”Xlands försvar” (visar citattecken med både höger och vänster hand, flera skrattar). (Fältanteckningar)

Fältanteckningarna ovan är skrivna under perioden när Ryssland annekterade Krim och när kriget i östra Ukraina eskalerade (under 2014). Detta påverkar säkert det dramaturgiska

This article is downloaded from www.idunn.no. © 2018 Author(s).
This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY-NC 4.0 License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).
Idunn Nordiske tidsskrifter på nett

skapandet av en rysk militär invasion och Xlands låtsasförsvar (”citattecken med både höger och vänster hand”). Ryssland som land framställs i flera intervjuer som ett hot, en granne som blivit mer och mer aggressiv i förhållande till sina grannar. I medierapporteringen om underrättelse och operativa insatser (Norrtelje Tidning, 2015; Svenska Dagbladet, 2015; ATL Lantbrukets Affärstidning, 2015; Sydsvenskan, 2015; Swedish Institute, 2015; Polis Stockholm, 2015; Border Guard Latvia, 2014) samt i dokumenten producerade efter aktiviteterna (Project Turnstone, 1, 2, 3, 4) är fenomenet Rysslands militära invasion osynligt. I medierapporteringen och i dokumenten konstrueras fenomenet bekämpning av gränsöverskridande brottslighet och inte fenomenet försvar mot Rysslands växande militära hot.

Det är inte ovanligt att olika typer av empiriskt material ger olika utslag i analysen av underrättelse och operativt polisarbete. Men det finns även paralleller, det vill säga några gemensamma nämnare som kan hittas i olika typer av empiriskt material. Aktörer som framträder på olika sätt i de analyserade sekvenserna skapar sina yrkesidentiteter genom framträdande. Aktörernas dramatisering utstrålar en subjektiv inriktning och attityd. Genom sitt framträdande uppblåser aktörerna en slags gruppkänsla och de presenterar en särskild moralisk ordning som skapas och återskapas under deras arbete (Reiner, 2000; Holmberg, 2003; Granér, 2007; Ratcliffe, 2009; Kennedy et al. 2011; Prunckun, 2012; Grabo & Goldman, 2015; Görtz, 2015; Sanders et al. 2015; Graaff et al. 2016).

I fältanteckningen ovan återges krigsnorm- och moralupplösning (”Putin kommer”, ”Ryssar kommer”) och vi-och-de-perspektivet framträder tydligt. Å ena sida har vi närvarande på kontoret som bevarar den rådande normativa och moraliska fredsordningen. Å andra sidan har vi en norm- och moralupplösande militär invasion. Dessa dikotomiska framställningar är inte objektiva utan de är en produkt av dramatiseringen i interaktion mellan aktörer. De kan analyseras som ett resultat av en moralisk produktion och moralisk panik (Goffman, 1959/2002; Cohen, 1987; Goode och Ben-Yehuda, 1994; Collins, 2004).

Vi kan utläsa fyra interaktiva dimensioner införlivade i de observerade återgivningarna ovan, nämligen: (1) identitetsskapande och kamp för bekräftelse, (2) dramatisering av en subjektiv inriktning och attityd, (3) uppblåsning av en slags gruppkänsla och (4) representation av en särskild moralisk ordning i krigs- och fredssamhället. Aktörerna som deltar i sekvensen är både integrerade i och reglerade av kontexten som präglas av fred och norm- och moralstabilitet samt krig och krigets norm- och moralupplösning. På så sätt är aktörerna även påverkade av den dynamiska normativa och moraliska ordning som skapats och återskapats i samhället som hotas av en förändring som kommer från krigets början. Aktörernas framträdande är präglat och påverkat av den tidigare sociala dynamiken i omvärlden och av själva situationen där underrättelsearbete genomförs (Marten 2017; Averre 2016a; 2016b; Charap & Shapiro 2015; European Commission 2017; 2015; Dias 2013; Shackelford 2010; Gutauskas, Juska, Johnstone & Pozzuto 2004).

Om vi följer Goffmans (1959/2002) resonemang definierar aktörerna situationen för att veta hur ska de agera nu när det oväntade har hänt (”I detta ögonblick passerar en militär helikopter på låg höjd med tre uniformerade män hängande i ett rep”). Den definitionen talar om för aktörerna vad de bör och inte bör göra med anledning av att varje definition av situationen har en moralisk karaktär. Aktörernas agerande är beroende av och påverkas av de andra aktörernas agerande i samma situation och här menas specifikt agerande av Lati, Val, Kal och övriga närvarande i situationen.

This article is downloaded from www.idunn.no. © 2018 Author(s).
This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY-NC 4.0 License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Collins (2004) menar att normer och moral inte uppstår parallellt med gruppen eller samhället, de utgör en grundläggande del av det sociala livet. Kärfve (2010) menar att normativt och moraliskt rätt handlande bör förstås som en inlärd och ritualbaserad social praxis. Normer och moral uppstår i interaktionen mellan människor – särskilt i mötet med grupper som avviker från den egna normativa och moraliska koden. I enlighet med detta, normer och moral bryts, förändras, omdefinieras, omkonstrueras och nyproduceras av konkreta personer. Med Cohens (1987), Goode och Ben-Yehudas (1994) och Collins (2004), begreppsapparat: en lyckosam medverkan i dylika ritualer skapar och återskapar normer, moral och moralisk panik samt känslan av samhörighet och uppkomst av andra heliga objekt som i sin tur används i nästkommande ritualer.

Situationen som beskrivits i fältanteckningen ovan är inte isolerad från normer, moral och moralisk panik. I situationen agerar konkreta personer och genom sitt deltagande medverkar de till att bryta, förändra, omdefiniera, omkonstruera och nyproducera normer, moral och moralisk panik. Aktörernas normativa accepterande respektive avståndstagande sker både under ett kortvarigt interaktionstillfälle (i den situation som beskrivits i fältanteckningen) och under en långvarig interaktionskedja (genom informationsflöde om bland annat Rysslands annektering av Krim och eskalering av kriget i östra Ukraina). När Lati, Val, Kal och övriga närvarande i situationen förflyttas mellan olika situationer under underrättelse-, operativt polis- och gränsbevakningsarbete kan de inte bortse från upplevelserna av den moraliska paniken från en bredare kontext (Marten 2017; Averre 2016a; 2016b; Charap & Shapiro 2015; European Commission 2017; 2015; Dias 2013; Shackelford 2010; Gutauskas, Juska, Johnstone & Pozzuto 2004). Poängen här är att aktörernas tidigare krigsintryck (till exempel via medierapporteringar om Ukrainakrisen) sammanfogas med nya erfarenheter och har betydelse för kommande situationer.

I enligt med det ovannämnda dras slutsatsen att fredens normstabila och krigets normupplösande moral inte skapas parallellt med individen, gruppen eller samhället. Den normstabila och normupplösande moralen samt den moraliska paniken utgör en grundläggande del av det sociala livet under både krig och fred. Den normstabila och normupplösande moralen skapas i interaktionen mellan människor – särskilt i mötet med grupper som avviker från den egna normativa koden (Kärfve, 2010). Den interaktionen är av speciell typ – där moral och norm skapas och återskapas i möte med förövaren som inte finns närvarande i situationen. Den är osynlig i sin fysiska form, men viktig som ett heligt objekt som konstrueras och rekonstrueras som en folk devil och fiende (Cohen, 1987; Goode och Ben-Yehuda, 1994).

NORMUPPLÖSNING OCH MORALISK PANIK I UNDERRÄTTELSE-, OPERATIVT POLIS- OCH GRÄNSBEVAKNINGSARBETE

Syftet med studien är att analysera hur underrättelsepersonal och operativ personal inom de olika gränsmyndigheterna i den baltiska regionen framställer ”kriminella ryssar” samt vilka diskursiva mönster som medverkar i konstruktionen av kategorin ”den normupplösande ryssen”.

Underrättelse-, operativt polis- och gränsbevakningsarbete i den baltiska regionen präglas av norm- och moralskapande och återskapande ritualer från första stund – från

This article is downloaded from www.idunn.no. © 2018 Author(s).
This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY-NC 4.0 License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

morgonfikat och första informationsutbytet med underrättelsepartnern till operativa insatser i form av spaning eller kontroll av individer och/eller bilar. Dessa interaktioner är präglade av en stark vilja att bevara den rådande samhällsordningen. Men även i förhållande till ett overkligt hot mot rådande normer och moral finns norm- och moralskapande ritualer. I dessa interaktioner konstrueras till exempel ”den normupplösande ryssen” som inte är fysiskt närvarande i situationen men som är viktig i relationen – som en osynlig fiende och en folk devil.

Poliser och gränsbevakare i denna studie konstrueras i intervjuer som viktiga gestalter i kampen att förhindra normupplösning och bevara det nuvarande samhällstillståndet som framställs som stabilt. Dessa berättelser är exempel på norm- och moralbevarande symbolproduktion. ”Brottslingar från Ryssland” får i den uppvisningen en huvudroll. Det som visas upp i interaktionen är: 1) brottsbekämparnas fluktuerande moral, 2) hotet och anomin som kommer från Ryssland samt 3) dämpningen av hotet som grundar sig i återgivningen av en effektiv brottsbekämpning. Det som är analytiskt intressant är att ”brottslingen” från Ryssland lyser med sin frånvaro i medierapporteringen om underrättelse och operativa insatser som granskats i studien samt i dokumentationen som skapats av myndigheter som deltar i insatsen. Studiens slutsats är att arbetet i kontexten präglas av ett abstrakt hot och moraliskt panik i relation till ”den normupplösande ryssen” som medför att själva den moraliska paniken skapas och återskapas i de kontinuerliga interaktionerna.

Underrättelse-, operativt polis- och gränsbevakningsarbete i den baltiska regionen präglas av vi-och-de-tänkande. Denna polarisering i synen på den andra kan växa i sin form och uppnå olika dramaturgiska former. Ju starkare och större den andra framställs, desto starkare och större konstrueras argumentet som rättfärdigar behov av försvaret mot den andra. Den interaktiva dynamiken mellan aktörer i situationer gör att den sociala sammanhållningen stärks genom att själva dynamiken utvecklar beroendeförhållanden mellan aktörer. Ett ökande beroende skapar även behov av en klar definiering av den andra. En viktig dimension i denna process är förmågan att dramaturgiskt bygga upp de andras form. Detta är emellertid ingen oproblematisk process och den ger upphov till konflikter och förkastande av rådande normer och moral som kan leda till försvårat samarbete med en viss organisation eller nation. Den interaktiva dynamiken i kontexten gör dessutom att den moraliska paniken i relation till den abstrakta fienden skapas och återskapas. Ju starkare, större och farligare den andra konstrueras, desto starkare formas även argumentet som rättfärdigar behov av försvar mot den andra.

Förstärkningen av argumentet för behovet av bekämpning av den andra (”ryssen”) kan tolkas som aktörernas aktualisering av specifika sociala förhållanden mellan aktörer som betraktar sig själva som distanserade från aktörerna från andra grupperingar – men med vilka de har ett minimum av regelmässig interaktion. Konstruerad rädsla för den norm- och moralupplösande ryssen samt producerad och reproducerad moralisk panik kan därför definieras som ett uttryck för en social identitet, i och med att den grundas på en kontrast i förhållande till de andra. Genom att bygga upp idéer om ”fiender” skapas och återskapas både den moraliska paniken och de professionella polis- och gränsbevakningens yrkesidentiteter.

Genom sitt framträdande presenterar aktörerna i studien en särskild normativ och moralisk ordning som skapas och återskapas under deras arbete. Den normstabila och

This article is downloaded from www.idunn.no. © 2018 Author(s).
This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY-NC 4.0 License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

hotande normupplösande moralen skapas i interaktionen mellan människor – särskilt i mötet med grupper som avviker från den egna normativa och moraliska koden. Aktörer i underrättelse-, operativ polis- och gränsbevakningskontext agerar som moraliska entreprenörer och framställer ”den normupplösande ryssen” i rollen som en folk devil. Dessa situationer kännetecknas av ojämlika maktförhållanden. Aktörerna besitter olika möjligheter att definiera normer och moral på grund av sin närvaro, frånvaro samt status i kontexten. Ryssar som omtalas i interaktionen har på grund av sin fysiska frånvaro begränsad möjlighet att delta i interaktionen. Analytiskt är det viktig att betona att även omgivningens reaktioner påverkar den utpekades självbild negativt genom att individen riskerar att börja betrakta sig själv som avvikare samt att identiteten som en ”rekorderlig” samhällsmedborgare kan tyna bort genom det nedvärderande utpekandet (Becker 1963). Analysen i denna studie visar bilden av ryssar som utpekade av polis och gränsbevakare i Baltiska regionen.

En intressant fråga som väckts under arbetet med denna studie är om och i så fall hur de olika kategorierna i underrättelse-, operativt polis- och gränsbevakningsarbete i Ryssland uppmärksammar betydelsen av underrättelsearbetet och det operativa arbetet i den baltiska regionen. Hur framställs underrättelsepersonal och operativ personal inom de olika gränsmyndigheterna i Sverige, Finland, Estland, Lettland och Litauen av ryska motsvarigheter? Vilka diskursiva mönster som medverkar i konstruktionen av kategorin ”normupplösande svensk”, ”normupplösande finländare” och ”normupplösande balt”. Återges gränsmyndigheter från den baltiska regionen som ett norm- och moralupplösande hot av de ryska tjänstemännen? Hur skildras Sverige, Finland, Estland, Lettland och Litauen i ryska medier?

En annan intressant aspekt av fenomenet normupplösning och moralisk panik i underrättelse-, operativt polis- och gränsbevakningsarbete som kan undersökas i framtiden är vilka normativa och moraliska strategier som används för bevarande respektive upplösande av rådande normer och moral i ett samhälle. En annan fråga som väckts under arbetet med denna studie: Är det solidaritet i relationen mellan aktörer som skapar norm- och moralstabilitet och upplösning eller är det norm- och moralstabiliteten och upplösningen som skapar solidaritet i relationen? Det ena verkar inte utesluta det andra; solidariteten i relationen kan skapa både stabilitet och upplösning på samma sätt som stabilitet och upplösning verkar kunna skapa solidaritet i relationen. Norm- och moralstabilitet, upplösning av normer och moral samt solidaritet utesluter den andra i relationen, särskilt om upprinnelsen för interaktioner finns i moralisk panik. Därför efterfrågar jag fortsatt etnografisk forskning om fenomenen normstabilitet, normupplösning, moral, moralisk panik och solidaritet.

Jag vill tacka Europeiska kommissionen för ekonomiskt stöd under min forskning. För värdefulla kommentarer under analysen, vill jag tacka Margareta Ekberg, Paula Wahlgren och anonyma granskare.

This article is downloaded from www.idunn.no. © 2018 Author(s).
This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY-NC 4.0 License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Idunn
Nordiske tidsskrifter på nett

REFERENSER

Atkinson, P. & Coffey, A. (1997/2004). Analysing documentary realities. In Silverman David (Eds.). *Qualitative Research. Theory, Method and Practice* (pp. 56–75). London: Sage.

Averre, D. (2016a). The Ukraine Conflict: Russia's Challenge to European Security Governance. *Europe-Asia Studies*, *68*(4): 699–725, DOI: 10.1080/09668136.2016.1176993

Averre, D. (2016b). "The EU and Russia: managing the new security environment in the wider Europe". 2016:5EPA, Swedish Institute for European Policy Analysis.

Basic, G. (2016). Definitions of Violence: Narratives of Survivors from the War in Bosnia and Herzegovina. *Journal of Interpersonal Violence*, DOI:10.1177/0886260515622300.

Basic, G. (2015). *När samverkan får erkännande. Beskrivna och observerade erfarenheter från ungdomsvården*. Malmö: Bokbox förlag.

Basic, G. (2013). A case of what? Methodological lessons from a reanalysis of conflicts within Swedish Juvenile Care. Journal of Comparative Social Work, 2013(2): 1–29.

Basic, G. (2012). *Samverkan blir kamp. En sociologisk analys av ett projekt i ungdomsvården*. Lund: Lunds universitet.

Becker, H. S. (1963). *Outsiders. Studies in the Sociology of Deviance.* New York: Free Press.

Becker, H. S. (1970). *Sociological Work – Method and Substance*. Chicago: Penguin Press.

Becker, H. S. (1998). *Tricks of the Trade*. How to Think about Your Research While You?re Doing It. Chicago: University of Chicago Press.

Blumer, H. (1969/1986). *Symbolic Interactionism. Perspective and Method*. Los Angeles: University of California Press.

Charap, S. & Shapiro, J. (2015). Consequences of a New Cold War. *Survival*, 57(2): 37–46.

Cohen, S. (1987). *Folk Devils and Moral Panics. The creation of the Mods and Rockers*. Oxford: Basil Blackwood.

Collins, R. (2004). *Interaction Ritual Chains*. Princeton: University Press.

Dias, V. A. (2013). The EU and Russia: Competing Discourses, Practices and Interests in the Shared Neighbourhood. *Perspectives on European Politics and Society*, *14*(2): 256–271, DOI: 10.1080/15705854.2013.785261.

Durkheim, É. (1897/1979). *Suicide. A study in sociology*. La Jolla: Simon Schuster.

Durkheim, É. (1893/2013). *Durkheim: The Division of Labour in Society*. London: Palgrave Macmillan.

Emerson, R. M., Fretz, R. I. & Shaw, L. L. (2011). *Writing Ethnographic Fieldnotes*. Chicago: The University of Chicago Press.

Emmison, M. (1997/2004). The conceptualization and analysis of visual data. In Silverman David (Eds.). *Qualitative Research. Theory, Method and Practice* (pp. 246–265). London: Sage.

European Commission. (2017). *The EU in 2016 — General Report on the Activities of the European Union*. Published in accordance with Article 249(2) of the Treaty on the Functioning of the European Union. Brussels: European Commission.

European Commission. (2015). *Review of the European Neighbourhood Policy*, Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Brussels: European Commission.

Form, W. H. (1975). The Social Construction of Anomie: A Four-Nation Study of Industrial Workers. *American Journal of Sociology*, *80*(5): 1165–1191.

Goffman, E. (1967/1982). *Interaction Ritual. Essays on face-to-face behavior*. New York: Pantheon.

Goffman, E. (1959/2002). *The presentation of self in everyday life*. London: Penguin Books.

Goode, E. och Ben-Yehuda, N. (1994). *Moral Panics. The Social Construction of Deviance*. Oxford: Blackwell.

Graaff, B. D., Nyce, J. M. & Locke, C. (2016). *Handbook of European Intelligence Cultures*. New York: Rowman & Littlefield Publishers.

This article is downloaded from www.idunn.no. © 2018 Author(s).
This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY-NC 4.0 License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Idunn
Nordiske tidsskrifter på nett

Grabo, C. & Goldman, J. (2015). *Handbook of Warning Intelligence*. New York: Rowman & Littlefield Publishers.

Granér, R. (2007). Police work between legitimacy and effiency: Handling the expectations on the role of the police. In Aili, C., Nilsson, L-E. & Svensson, L. G. (Eds.). T*ension between Organization and Profession: Professionals in Nordic Public Service* (pp. 303–321). Lund: Nordic Academic Press.

Görtz, D. (2015). *Etnifierade polispraktiker. Hur etnicitet görs i polisers vardag*. Lund: Sociologiska institutionen.

Gubrium, J. F. & Holstein, J. A. (1999). At the border of narrative and ethnography. *Journal of Contemporary Ethnography*, *28*(5): 561–573.

Gutauskas, A., Juska, A., Johnstone, P. & Pozzuto, R. (2004). Changing Typology of Organised Crime in a Post-Socialist Lithuania (the Late 1980s–Early 2000s), *Global Crime*, 6(2): 201–221, DOI: 10.1080/1744057050009677.

Hammersley, M. & Atkinson, P. (1983). *Ethnography: Principles in Practice*. London: Routledge.

Heath, C. (1997/2004). Analysing face-to-face interaction: video, the visual and material. In Silverman, D. (Eds.). *Qualitative Research. Theory, Method and Practice* (pp. 266–282). London: Sage.

Holstein, J. A. & Gubrium, J. F. (1995). *The active interview*. Qualitative Research, Method Series 37. London: Sage.

Holmberg, L. (2003). *Policing Stereotypes: A qualitative study of police work in Denmark*. Berlin: Galda & Wilch.

Kennedy, L. W., Caplan J. M. & Piza, E. (2011). Risk Clusters, Hotspots, and Spatial Intelligence: Risk Terrain Modeling as an Algorithm for Police Resource. *Journal of Quantitative Criminology*, *27*(3):339–362.

Krohn, M. D. (1978). A Durkheimian Analysis of International Crime Rates. *Social Forces*, *57*(2):654–670.

Kärfve, E. (2010). *Det moraliska spelet*. Stockholm: Symposion.

Mead, G. H. (1934/2015). *Mind, Self and Society*. Chicago: University of Chicago Press.

Messner, S. F. & Rosenfeld, R. (1997). Political Restraint of the Market and Levels of Criminal Homicide: A Cross-National Application of Institutional-Anomie Theory. *Social Forces*, *75*(4):1393–1416.

Marten, K. (2017). The 'KGB State' and Russian Political and Foreign Policy Culture. *The Journal of Slavic Military Studies*, 30(2): 131–151, DOI: 10.1080/13518046.2017.1270053.

Potter, J. (1996/2007). *Representing Reality. Discourse, Rhetoric and Social Construction*. London: Sage Publications.

Project Turnstone 1 (2014). Turnstone Weekly Report 10.03.2014–14.03.2014. Compiled by the Helsinki Police, Finland.

Project Turnstone 2 (2014). Turnstone Weekly Report. 07.04.2014–11-04-2014. Compiled by the State Border Guard of the Republic of Latvia.

Project Turnstone 3 (2014). Turnstone Power Week in Klaipeda. 19.05.2014–23.05.2014. Compiled by the State Border Guard Service at the Ministry of Interior of the Republic of Lithuania.

Project Turnstone 4 (2014). Turnstone Weekly Report. 23.10.2014–26.10.2014. Compiled by the Police and Border Guard, Estonia.

Prunckun, H. (2012). *Counterintelligence Theory and Practice*. New York: Rowman & Littlefield Publishers.

Ratcliffe, H. J. (2009). *Strategic Thinking in Criminal Intelligence*. Leichhardt: Federation Press.

Reiner, R. (2000). *The Politics of the Police*. Oxford: University Press.

Sanders, C. B., Weston, C. & Schott, N. (2015). Police Innovations, 'Secret Squirrels' and Accountability: Empirically Studying Intelligence-Led Policing in Canada. *British Journal of Criminology*, doi: 10.1093/bjc/azv008.

Shackelford, S. J. (2010). Estonia Three Years Later: A Progress Report on Combating Cyber Attacks. *Journal of Internet Law*, 13(8): 22–29.

This article is downloaded from www.idunn.no. © 2018 Author(s).
This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY-NC 4.0 License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Idunn
Nordiske tidsskrifter på nett

Silverman, D. (2006). *Interpreting Qualitative Data. Methods for Analyzing Talk, Text and Interaction*. London: Sage.
Tomasi, L. (1993). Social Differentiation and the Current Significance of Emile Durkheim?s Anomie. *Social Compass, 40*(3):363–374.
Vetenskapsrådet (2017). *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
Yakhlef, S. (kommande). *United Agents: Community of Practice within Border Policing in the Baltic Sea* Area. Lund: Lunds universitet.
Yakhlef, S., Basic, G. and Åkerström, M. (2017). Policing Migration: Described and Observed Cooperation Experiences of Police and Border Guards in the Baltic Sea Area. *Journal of Applied Security Research*, DOI: 10.1080/19361610.2017.1228422.
Yakhlef, S., Basic, G. and Åkerström, M. (2016). Risk, Safety and Freedom of Movement: In Airplane and Ferry Passenger Stories in the Northern Baltic Sea Region. *Journal of Criminal Justice and Security*, 18(2): 175–193.
Yakhlef S., Basic G., and Åkerström M. (2015a). *Project Turnstone: Successful Collaboration and Collaboration Obstacles in Police, Border, and Coast Guard Cooperation.* Lund: Lund University.
Yakhlef S., Basic G., and Åkerström M. (2015b). *Project Turnstone: Freedom of Movement: Passenger Experiences with Safety and Border Control in the Baltic Sea Area.* Lund: Lund University.
Yakhlef , S., Basic, G., and Åkerström, M. (2015c). "Protecting European Borders: Changing Border Police Cooperation in the Baltic Sea Area". *Social Studies*, 9(3): 5–24.
Zhao, R. & Cao, L. (2010). Social Change and Anomie: A Cross-National Study. *Social Forces, 88*(3):1209–1229.
Åkerström, M. and Yakhlef, S. (kommande). Are meetings really police work? Boundary work in controlling boundaries.

INTERNET

Norrtelje Tidning (2015) Organiserade ligor på Östersjöbåtarna http://norrteljetidning.se/nyheter/nyheter/1.2844091-organiserade-ligor-pa-ostersjobatarna [Den 5 september 2016].
Svenska Dagbladet (2015) Grovt kriminella på Östersjöfärjor http://www.svd.se/grovt-kriminella-pa-ostersjofarjor [Den 5 september 2016].
ATL Lantbrukets Affärstidning (2015) Resultatet av polissamarbete över gränserna http://www.atl.nu/entreprenad/resultatet-av-polissamarbete-ver-gr-nserna [Den 5 september 2016].
Sydsvenskan (2015) Svensk polis skuggade juveltjuvar http://www.sydsvenskan.se/sverige/svensk-polis-skuggade-juveltjuvar/ [Den 5 september 2016].
Swedish Institute (2015) Police Co-operate Across Borders Against International Crime https://eng.si.se/police-co-operate-across-borders-against-international-crime/ [Den 5 september 2016].
Polis Stockholm (2015) Stulna lyxbilar skulle smugglas ut https://polisen.se/Arkiv/Nyhetsarkiv/Stockholm/2012/Stulna-lyxbilar-och-batmotorer-patraffade/ [Den 5 september 2016].
Border Guard Latvia (2014) Robežsargi piedalās projekta Q operacionālajā aktivitātē (Border Police Participating in Operational Activity under the Project Q) http://www.rs.gov.lv/index.php?id=1031&top=-4&rel=3219

This article is downloaded from www.idunn.no. © 2018 Author(s).
This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY-NC 4.0 License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).
Idunn Nordiske tidsskrifter på nett